

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, професора Кубарєва Івана Володимировича
на дисертацію**

**Нирки Єлизавети Олександрівни «Процесуальний і тактичний аспекти
пред'явлення для впізнання», представлену на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність обраної теми дослідження. Показники статистики свідчать, що криміногенна обстановка в Україні залишається вкрай складною, що вимагає від держави негайної активізації в реалізації однієї з головних її функцій – функції боротьби зі злочинністю. Важливу роль в реалізації цієї функції виконують органи досудового розслідування, перед якими поставлені завдання захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. В той же час аналіз слідчо-судової практики показує, що якість досудового розслідування ще не досягла належного рівня, мають місце численні помилки та недоліки, що унеможливають або суттєво ускладнюють вирішення зазначених завдань. Значна частина таких недоліків та помилок належать до сфери кримінального процесуального доказування, зокрема, до правової регламентації та практичної реалізації головного засобу доказування на досудовому розслідуванні – слідчих (розшукових) дій. Тому подальше вдосконалення теоретичних засад, нормативного регулювання та практики застосування слідчих (розшукових) дій залишається нагальним завданням наук кримінального процесу та криміналістики.

В системі слідчих (розшукових) дій особливе місце посідає пред'явлення для впізнання. Вивчення практики провадження цієї слідчої (розшукової) дії показує, що нерідко її результати мають вирішальне значення в загальній системі доказів, але разом з тим її можливості реалізуються лише частково. Обумовлюється це, перш за все, організаційною складністю проведення пред'явлення для впізнання, наявністю безлічі факторів, що впливають на оцінку його результатів (процесуальне становище особи, що впізнає, її психічний і фізичний стан в момент сприйняття, ступінь виразу індивідуальних ознак об'єкта). Низка недоліків пов'язані з недостатньо докладним з'ясуванням на попередньому допиті ознак об'єкта, що цікавить слідство; ігноруванням закономірностей процесу формування показань особи, що впізнає; порушенням правових норм і криміналістичних рекомендацій при доборі статистичних об'єктів. Особливої уваги вимагають питання забезпечення безпеки потерпілих та свідків, які беруть участь у даній слідчій (розшуковій) дії.

Таким чином, є об'єктивні передумови для подальшого дослідження проблемних аспектів пред'явлення для впізнання, існує необхідність у розробці комплексу рекомендацій щодо вдосконалення його нормативної регламентації, а також оптимальних тактичних прийомів організації, проведення та оцінки результатів цієї дії з урахуванням умов нашого часу та змін у кримінальному процесуальному законодавстві. Наведене дозволяє констатувати актуальність теми дисертаційного дослідження, що рецензується.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертації обрано відповідно до комплексної наукової програми «Основні напрями реформування законодавства України у контексті Європейської інтеграції» (номер державної реєстрації 0104U004048), Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, «Переліку пріоритетних напрямів наукових досліджень в Україні з проблем наук кримінально-правового циклу» (п. 5. Розд. V), затвердженого 30 травня 2019 р. в Національній академії правових наук України. Тема

дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Донецького державного університету внутрішніх справ (протокол № 4 від 27 жовтня 2021 р.).

Новизна представлених наукових положень, висновків і рекомендацій полягає в тому, що у дисертації сформульовано та обґрунтовано низку теоретичних положень і практичних рекомендацій, які мають значення для удосконалення теоретичних положень і практики проведення пред'явлення для впізнання. Запропоновані авторкою підходи та рекомендації можуть сприяти вдосконаленню законодавчого регулювання у відповідній сфері, підвищуючи ефективність зазначеної слідчої (розшукової) дії. Наявною гарантією достовірності та теоретичної обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих дисертанткою, є вірно поставлена мета та завдання дослідження, логіка викладеного матеріалу. Виходячи з аналізу основної частини роботи, мета дисертації в ході виконання дослідження була у цілому досягнута.

Оцінюючи дисертаційну роботу з позицій змісту розглянутих теоретичних та практичних питань, варто відзначити актуальність та комплексність даного дослідження, в якому здійснено системний аналіз наукових, навчальних джерел, законодавства України та зарубіжних країн, особливості правозастосовної практики, з'ясовано пріоритетність та значущість процесуального і тактичного аспектів пред'явлення для впізнання.

Дисертаційне дослідження має належно обґрунтовані наукові висновки, які доповнюють існуючі позиції науковців або містять нові підходи для вирішення існуючих проблем процесуального і тактичного аспектів пред'явлення для впізнання. Елементи наукової новизни сформульовані достатньо коректно та мають позитивне сприйняття.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації можуть

бути використані у законотворчій діяльності, науково-дослідній сфері, правозастосовній діяльності та в освітньому процесі.

Відповідні положення дисертаційної роботи можуть виступати у якості теоретичних напрацювань для проведення подальших науково-прикладних досліджень щодо проблематики процесуального і тактичного аспектів пред'явлення для впізнання. Висновки та рекомендації, що сформульовані авторкою, можуть бути враховані для вдосконалення чинного законодавства та підготовки нових нормативно-правових актів України.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності. Представлене дисертаційне дослідження можна вважати комплексною науковою працею, метою якої є удосконалення на основі аналізу чинного кримінального процесуального законодавства і слідчо-судової практики у світлі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо проведення пред'явлення для впізнання.

Для досягнення мети дисертанткою були поставлені і вирішувалися наукові завдання, серед яких передбачено: на основі аналізу історії формування пред'явлення для впізнання визначити трансформації його тлумачення, сформулювати його сучасне поняття, запропонувати удосконалення редакції ст. 228 КПК України; охарактеризувати особливості змін у процесуально-правовому регулюванні пред'явлення для впізнання законодавцем України; визначити психологічні основи формування образів у пам'яті людини та її показань, як передумови пред'явлення для впізнання; охарактеризувати психологічний вплив на особу під час підготовки і проведення пред'явлення для впізнання; визначити чинники, що впливають на прийняття рішення щодо проведення пред'явлення для впізнання; визначити підготовчі заходи до пред'явлення для впізнання; сформулювати рекомендації щодо дотримання певного порядку у пред'явленні для впізнання і застосуванні тактичних

прийомів; охарактеризувати особливості окремих видів пред'явлення для впізнання.

Дисертація Нирки Єлизавети Олександрівни характеризується системним підходом до предмету дослідження. Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується критичним аналізом використаних джерел, вітчизняного та зарубіжного законодавства, статистичних матеріалів.

У дисертаційному дослідженні застосовано комплекс сучасних наукових методів, що забезпечили всебічне та глибоке осмислення проблематики процесуального і тактичного аспектів пред'явлення для впізнання.

Зокрема методи логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія тощо) дали змогу авторці здійснити дослідженні нормативних актів, матеріалів кримінальних проваджень, концепцій, точок зору авторів з окремих питань, що входять у предмет дослідження (розділи 1, 2, 3).

Системно-структурний метод сприяв формулюванню уявлення про пред'явлення для впізнання як певної системи психологічної взаємодії, при визначенні порядку проведення цієї слідчої (розшукової) дії, виконанні організаційних, психологічних і засвідчувальних дій (підрозділ 1.2., розділ 3).

Історико-правовий метод дозволив авторці з'ясувати генезу пред'явлення для впізнання, як способу отримання доказів у кримінальному процесі, трансформації його тлумачення (підрозділи 1.1., 1.2.).

Порівняльно-правовий метод дозволив систематизувати та проаналізувати норми кримінального процесуального законодавства України та інших країн (розділи 1, 2, 3).

Соціологічні методи (опитування, експертні оцінки) забезпечили комплексне вивчення та збір додаткової інформації про особливості прийняття рішення щодо пред'явлення для впізнання (розділ 3).

Таким чином, використання широкого спектра методологічних підходів забезпечило цілісне дослідження процесуального і тактичного аспектів

пред'явлення для впізнання, що сприяє розвитку правової науки та вдосконаленню відповідної правозастосовної практики.

Структура і зміст дисертації Нирки Єлизавети Олександрівни відповідають визначеній меті та поставленим завданням даної праці, що дозволило авторці достатньо повною мірою охопити предмет дисертаційного дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Справляє позитивне враження джерельна база дослідження, що свідчить про глибоке опрацювання відповідної проблематики та достатній рівень теоретичної підготовки здобувачки. Наукові висновки, положення та рекомендації, наведені у дисертації є достатньо аргументованими, базуються на аналізі законодавства, наукових здобутків вчених-юристів, передусім у галузях кримінального процесуального права та криміналістики, а також власних емпіричних дослідженнях.

Достатньо репрезентативною є емпірична база дисертаційного дослідження, яка представлена результатами вивчення матеріалів 107 кримінальних проваджень (вироків судів), в яких містилися відомості щодо проведення пред'явлення для впізнання різних об'єктів, результати опитування 217 співробітників слідчих підрозділів, статистичні дані Національної поліції та Генеральної прокуратури України.

У **вступі** авторкою здійснено обґрунтування вибору теми дослідження, доведена її актуальність; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, надано відомості щодо апробації, а також щодо кількості публікацій, у яких відображено основні положення дисертаційного дослідження.

В основній частині роботи, що включає **три розділи**, здійснено дослідження історії формування пред'явлення для впізнання як способу

отримання доказів у кримінальному провадженні, сутності пред'явлення для впізнання та його мети, психологічних основ пред'явлення для впізнання, особливостей підготовки і тактики проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії, визначено основні напрямки їх вдосконалення.

Завершується основна частина дисертації розгорнутими **висновками**, у яких наведено теоретичне узагальнення щодо вирішення означеної вище наукової проблеми. Висновки дослідження сприймаються як цілісні та достатньо обґрунтовані, відповідають його меті та завданням, містять важливі теоретичні та практичні положення що безпосередньо стосуються предмета даної дисертації.

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях здобувачки. Представлення результатів наукової роботи є цілком достатнім з огляду на кількість публікацій, їх обсяг, якість та повноту (всього 7 публікацій). Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація дисертаційного дослідження, а також тематика та зміст наукових статей здобувачки, в яких відображено результати проведених досліджень, вказують, що дисертація пройшла належну апробацію та є самостійною науковою працею, яка має завершений характер. Характер видань, в яких здійснено публікації, відповідає встановленим вимогам.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Дисертаційна робота сприймається як оригінальна наукова праця із достатньо обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які винесені авторкою на публічний захист. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі не виявлено випадків привласнення чужих ідей, результатів або ключових словосполучень, що дає підстави стверджувати про відсутність у ній порушень академічної доброчесності.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації. У цілому позитивно оцінюючи викладені положення, пропозиції і рекомендації

дисертанта, слід зазначити, що рецензована робота, як і будь-яке ґрунтовне дослідження, містить деякі дискусійні положення:

1. Авторка на с. 57 дисертації резюмує, що першоджерелом для прийняття рішення про проведення пред'явлення для впізнання як процесуальної форми ідентифікації виступає певна інформаційна невизначеність, яка має місце щодо будь-якої обставини, яка підлягає з'ясуванню під час досудового розслідування. В той же час інформаційна невизначеність є загальним фактором, що зумовлює пізнавальну діяльність на досудовому розслідуванні. Усунення цієї невизначеності є метою будь-якої слідчої (розшукової) дії або оперативно-розшукового заходу. У зв'язку з цим постає питання щодо особливостей цієї інформаційної невизначеності, які спонукають ухвалити рішення про проведення саме пред'явлення для впізнання, а не інших слідчих (розшукових) дій.

2. Здійснюючи порівняльне-правове дослідження, дисертантка зазначає: «участь у процедурі пред'явлення для впізнання занадто великої кількості статистів (більш ніж шість осіб, як у США), на нашу думку, може психологічно «перевантажити» здатність особи, яка впізнає, до сприйняття об'єктів, що пред'являються, і в результаті призвести до помилкового результату. На наш погляд пред'явлення осіб для впізнання за участю статистів у кількості щонайменше трьох є оптимальним» (с. 174). В той же час жодних аргументів, які підтверджують, що саме три статисти є оптимальною їх кількістю не наведено, і тому ця позиція потребує додаткового обґрунтування, з огляду на те, що збільшення числа статистів підвищує достовірність результатів впізнання.

Наведені зауваження мають дискусійний характер, можуть бути усунені під час захисту дисертації і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку представленої роботи. Вони мають характер рекомендації щодо звернення уваги на ті положення, які можуть викликати запитання під час захисту. Дисертація оформлена відповідно встановлених вимог.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Нирки Єлизавети Олександрівни на тему «Процесуальний і тактичний аспекти пред'явлення для впізнання», подана на здобуття ступеня доктора філософії є цілісним, завершеним науковим дослідженням, що має теоретичне і практичне значення. В ній отримано науково обґрунтовані результати, які характеризуються новизною в постановці і вирішенні проблемних питань кримінального процесу та криміналістики, що має істотне значення для спеціальності 081 «Право».

Дисертація за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами)), а її авторка – Нирка Єлизавета Олександрівна, – на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент –

**професор кафедри кримінально-правових
дисциплін факультету № 2 КННІ Донецького
державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор
09.05.2025р.**

Іван КУБАРЄВ